

1. **Шевцова Г. Г.** Виховання поваги до матері як духовної потреби в педагогічній спадщині В. Сухомлинського // Педагогічний альманах, м. Херсон, 2015. – С. 141 – 147.

УДК 37.034:177

***Ганна Шевцова**, аспірант кафедри педагогіки,
психології й освітнього менеджменту
Херсонського державного університету*

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОНЦЕПТУ «ПОВАГА ДО МАТЕРІ»

У статті проаналізовано сутність поняття «повага до матері», висвітлено різні підходи науковців до його визначення. Представлено структуру «поваги до матері» та виокремлено основні її компоненти.

***Ключові слова:** повага, повага до матері, авторитет, моральна якість.*

Літ. 15.

***Анна Шевцова**,
аспірант кафедри педагогіки,
психології і образовательного менеджменту
Херсонського державного університету*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ КОНЦЕПТА «УВАЖЕНИЕ К МАТЕРИ»

В статье проанализировано содержание понятия «уважение к матери», освещены различные подходы ученых к его определению. Представлена структура понятия «уважение к матери» и выделены основные ее компоненты.

***Ключевые слова:** уважение, уважение к матери, авторитет, моральное качество.*

***Anna Shevtsova**,
graduate student, Department of pedagogy,
psychology and educational management
Kherson State University*

THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF "RESPECT FOR MOTHER"

In the article it is analyzed the concept of "respect for mother", is described the different scientists' approaches to the definition. It is the given structure of "respect for mother" and highlighted its main components.

Key words: *respect, respect for mother, authority, moral quality.*

Постановка проблеми. Нині відчуття гострого дефіциту етичної культури, ігнорування норм моралі, поважного ставлення до навколишнього світу, до людей та до самого себе переконливо актуалізують проблему морального виховання підростаючого покоління.

Особливість сучасної ситуації полягає в тому, що діти будують свої стосунки з однолітками, учителями, батьками в умовах зростання егоцентризму, жорстокості, байдужості. За таких обставин проблема виховання поваги до оточуючих набуває особливого значення, що зазначено в державній програмі «Освіта (Україна XXI)», «Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні» (2004), концепції «Виховання особистості в умовах розвитку української державності» (2000).

Проблема шанобливого ставлення до оточуючих, поваги до батьків хвилювала багатьох філософів, педагогів, психологів. Особливого значення дослідники надавали питанню поваги до жінки-матері. Аристотель, Гегель, Демокріт, Кант, Платон стверджували, що повага до матері ґрунтується на її авторитеті, визнанні достоїнств та унікальності.

На сучасному етапі суспільного розвитку проблему моральності в стосунках матері та дитини вивчали філософи І. Кон, В. Раміх, В. Розанов, Л. Тронина. Вони досліджували материнство як соціокультурний феномен та розглядали материнську роль як константу, яка володіє міжкультурною універсальністю. Відомі психологи І. Бех, Л. Виготський, С. Рубінштейн вивчали психологічні аспекти зазначеної проблеми, зокрема наслідки неповаги до матері з боку дітей та причини їх виникнення. Педагоги-класики І. Песталоцці, А. Макаренко, В. Сухомлинський довели, що на ефективність

морального виховання дитини в сім'ї суттєво впливають її стосунки з матір'ю. Це знайшло своє підтвердження й у наукових дослідженнях сучасних педагогів О. Петренко, Л. Повалій, О. Тимофєєвої.

Не дивлячись на те, що проблему виховання поваги до матері вивчали науковці досить тривалий час, недостатньо розробленим залишається концепт «повага до матері», який інтегрував би в собі педагогічні, психологічні та філософські знання. Відсутність комплексних досліджень з даного питання вказує на необхідність подальших розробок зазначеної вище проблеми.

Отже, **мета статті** – здійснення теоретичного аналізу концепту «повага до матері» як актуальної психолого-педагогічної проблеми.

Враховуючи те, що виховання поваги до жінки-матері в молодших школярів виступає основою формування духовно-моральних цінностей особистості та є важливим завданням в моральному вихованні підростаючої молоді, вважаємо необхідним розглянути зміст понять «повага», «повага до людини», «повага до матері» у філософському, психологічному та педагогічному розумінні.

Виклад основного матеріалу. У довідковій літературі існують різні варіанти визначення змісту поняття «повага». Так, у «Новому тлумачному словнику української мови» воно розглядається як «почуття шани» до когось, що ґрунтується на визнанні чийх-небудь заслуг, високих позитивних якостей когось; пошана, шана, шаноба; відношення до людини з визнанням його заслуг (достоїнств) [7]. У «Словнику української мови» поняття «повага» інтерпретується як «почуття шани, прихильне ставлення, що ґрунтується на визнанні чийх-небудь заслуг, високих позитивних якостей когось, чогось» [11, 631]. В «Этимологическом словаре русского языка» слово «повага» (рос. «уважение») – «чувство почтения» (ушанування – укр. мовою) [5, 444]. Таке ж визначення надається в «Словаре современного русского литературного языка», де «повага» (рос. м. «уважение») – «чувство почтения, основанное на признании достоинств, высоких качеств кого-либо», а «уважать» (укр. м.

«поважати») - 1) «проявлять уважение, внимание к кому-либо», 2) «дорожить кем-либо» [10].

Отже, лексичний аналіз цього поняття дозволив встановити, що людина, яку поважають, є дуже важливою для когось, її існування має велике значення для іншої людини.

В англійській мові «повага» - «respect» утворилось від латинського слова «respicere», що означає «озиратися, подивитися знову». Це значення Р. Ділон пов'язує з такою особливістю поваги, як приділення уваги об'єктові. Іншими словами, повага як поведінка припускає розгляд об'єкта поваги більш уважно. Ще науковець представляє «повагу» як позицію, відповідно до якої не можна завдавати шкоди іншому: ні фізично - насильством, ні морально - судженням; як одне з найважливіших вимог моральності, що припускає таке ставлення до людей, у якому практично (у відповідних діях, мотивах, а також у соціальних умовах життя суспільства) визнається гідність особи [4].

Таким чином, можна виокремити ключові ознаки поваги - шанобливе, звеличене, делікатне ставлення до якоїсь особи, що ґрунтується на визнанні її високих позитивних якостей та заслуг. Поважати людину - означає бути уважним до неї, до її інтересів та почуттів, це неможливість завдати їй шкоди.

На думку дослідника С. Дарвал, повагу можна поділити на два типи: *повага-визнання* прав людини та її внутрішніх цінностей, авторитету; *повага - оцінка* заслуг та досягнень людини [3]. Повага першого типу межує з турботою, у другому типі ми поважаємо працю та старанність людини в досягненні своєї мети. У цьому випадку повага межує з довірою.

С. Дарвал запропонував таку теорію: 1) повага - визнання - це спосіб цінити людину внутрішньо, у собі та заради неї. Е. Кант називав внутрішню цінність достоїнством. Звідси повага як визнання - це повага людини за її чесноти.

2) повага як оцінка - це позитивна оцінка людини та її характерних особливостей, її заслуг та досягнень [3].

Ідеї С. Дарвал отримали розвиток і подальше вивчення в науковій розвідці Ш. Дж. Ахундової. Результати її роботи дозволили встановити, що почуття поваги до людини виникає лише тоді, коли одна людина помічає в іншій ті особливості, які б їй хотілося мати самій. Тут повага межує з почуттям захоплення й заздрістю та ґрунтується на авторитеті людини-об'єкта [1, 188].

Якщо поважне ставлення до людини ґрунтується на визнаному авторитеті, вважаємо доцільним розглянути поняття «авторитет». У соціологічній енциклопедії «авторитет» (нім. *Autorität*, від. лат. *auctoritas* — влада) - загальновизнаний вплив, повага, якими користується особа, група осіб, організація тощо завдяки притаманним їм особливостям і заслугам (розум, професіоналізм, знання, досвід, моральні чесноти), матеріальному, соціальному становищу, історичним або іншим умовам (наприклад, авторитет батьків), що втілюється в здатності носія авторитету скеровувати думки та настрої інших людей, не вдаючись до примусу) [12, 11].

Психологічна енциклопедія надає таке визначення: «Авторитет - загальновизнаний вплив індивіда на інших, що ґрунтується на його суспільному положенні, посаді, статусі» [8, 9]. Залежно від сфери діяльності розрізняють авторитет у політиці, економіці, науці, виробництві, навчанні та вихованні дітей. Інакше інтерпретується поняття «авторитетність» - здатність особистості здобувати визнання й повагу серед інших людей, бути для них джерелом ідей і зразком для наслідування. Наведені визначення підтверджують взаємозв'язок понять «повага» та «авторитет». Таким чином, можна стверджувати, що фундаментом поваги до людини виступає її авторитет у суспільстві. Поважати людину можна лише тоді, коли вона є авторитетною для конкретної особи [8, 9].

У суспільстві повага до іншої людини виражається за допомогою встановлених знаків (необхідне привітання, звернення на «ви», вказування

титулів у письмовій та усній мові та інш.). Така поведінка є важливою частиною повсякденного етикету.

Крім того, концепт «повага до людини» досліджується етикою як один із найважливіших принципів моральності, у якому визнається гідність особистості (Л. Архангельський, І. Бестужев-Лада, О. Дробницький, А. Уледов). Із позиції етики «повага» розглядається як раціональний, людяний компонент любові. Це почуття, засноване на уявленні про «добру» та «ідеальну» людину та знанні (думці) про те, що ця людина ближче за всіх до цього ідеалу. «Повага» – це усвідомлення достоїнств людини та визнання вищості її над тобою в якомусь важливому для тебе відношенні. Це більш сталий компонент любові, що допомагає їй витримати як негативний зовнішній вплив, так і внутрішні примхи найемоційнішого ставлення. Це якір любові, її рульова частина [9]. Повагу в етиці визначають як таке ставлення до людини, що реалізує на практиці (в певних діях, поведінкових актах, формах суб'єктивного відношення) визнання людської гідності [6, 333]. Повага знаходить доповнення в пошані, що реалізує насамперед визнання особистих чеснот індивіда та його належності до певних спільнот [6, 334]. Повага як реалізація принципу гідності в практиці людського спілкування передбачає добротворення, справедливість, урахування вільного самовизначення й обраного напрямку самореалізації особи; разом із тим вона базується на толерантності, рівності прав і свобод, орієнтує на довіру й уважне ставлення до людей, вимагає чуйності, доброзичливості, ввічливості. Із повагою несумісні насильство, пригноблення, жорстокість, приниження, брутальність [6, 335].

Російські вчені В. Гуров та Н. Буравльова у своїх дослідженнях провели паралель між толерантним та поважним ставленням до людини. Толерантність тут заснована саме на повазі - визнанні морального статусу індивіду, його суверенітету, автономії, прав. Американський дослідник Форст створив теорію толерантності, яку назвав «Концепція поваги», згідно з нею толерантні стосунки між людьми припускають міжособистісну повагу в

більш взаємному відношенні: із моральної сторони всі люди - громадяни своєї країни - повинні мати однаковий легальний політичний статус. Форст, Галеотті розглядали поняття «повага-визнання» та «толерантність» в одній площині. Із ними були суголосні й інші вчені, та вони своїми дослідженнями переконали, що внутрішня цінність поваги більш очевидна, ніж іманентне добро толерантності. Звідси можна зробити висновок про недопустимість заміни понять «повага» та «толерантність», бо повага - набагато більша й глибша у своєму розумінні [15, 25].

Багато науковців ототожнюють поняття «повага до людини» та «ціннісне ставлення до людини». Таку теорію досліджувала українська вчена О. Третьяк. В результаті нею були виділені компоненти ціннісного ставлення до людини, а саме: доброта, турбота, увага до інтересів, прав, свободи вибору, здатність поступатися власними інтересами. Проведений аналіз показав синонімічність понять «повага до людини» та «ціннісне ставлення до людини», але перше, як ми вже з'ясували, засноване на визнанні й оцінці людини за її заслуги й достоїнства, а друге - поняття більш філософське і ґрунтується на вихідній передумові про те, що людина - абсолютна цінність, найвища субстанція [14].

У праці «Буття і свідомість» С. Рубінштейн зазначає, що одна з перших умов життя людини - це інша людина. Д. Ельконін, О. Запорожець зазначають, що ціннісне ставлення до людини починається з родини і взаємин із батьками, що створює передумови для взаємодії з ровесниками. Ставлення до іншої людини починається з любові до батьків як зворотної реакції на їхню турботу й любов. Тому важливо виховувати в дітей почуття любові і шанобливе ставлення до батьків, співчуття і справедливості за допомогою конкретних прикладів. Поступово ці почуття поширюватимуться на інших і діти вчитимуться цінувати братів і сестер, друзів, оточуючих [13, 68].

Важливим для нашого дослідження є наукова розвідка російського філософа В. Соловйова. У своїй праці «Оправдание добра. Нравственная

философія» (1897р.) він стверджував, що моральність виховується в рамках релігії. За її законами повага до матері та батька ґрунтується на батьківському авторитеті, який дитина «всмоктувала з молоком матері» та передавався у спадок кожному наступному поколінню. «Дитина безпосередньо визнає перевагу батьків над собою, свою залежність від них, відчуває до них благоговіння й необхідність послуху» [11, 185]. В. Соловйов акцентував, що глибоко релігійна людина трансформує любов до батьків в ушанування їх. «Первинний зародок релігії є *a pietas erga parentes* («любов до батьків» (лат.)) – спочатку щодо матері, потім до батька» [11, 184].

Теоретичне вивчення проблеми поваги до людини з позиції філософії, психології, соціології, етики дозволило нам встановити, що повага може визначатися як:

- почуття до когось, виражене через поведінку;
- позиція до когось;
- відношення до суб'єкта;
- моральний обов'язок.

Виходячи з таких позицій, зазначаємо, що повага до матері є інтегративною та динамічною моральною якістю, яка передбачає вшанування, звеличення матері за її заслуги та достоїнства, її позитивні якості. Повага до матері ґрунтується на любові до неї та визнаному авторитеті, які передаються дитині на фізіологічному рівні та прищеплюються національними традиціями.

Якщо любов до матері - вроджене почуття, то авторитет - поняття придбане. Авторитет матері - це особлива форма сімейного авторитету, заснованого на визнанні за жінкою визначальних первинних прав у будові світу, дому та сім'ї. Жінці притаманна можливість завдяки інтуїції більш глибоко та чуттєво сприймати очевидний світ, розв'язувати ірраціонально існуючі проблеми, змінювати світогляд своїх близьких, привносити в життя сім'ї добро, любов, культуру, почуття єдності. Авторитет матері - авторитет жіночого початку в родині [2].

Спираючись на вище надані визначення понять «повага», «повага до матері», аналіз психолого-педагогічних джерел, у рамках дослідження було побудоване авторське визначення поняття «*повага до матері*», що включає емоційну, вольову та діяльнісну складову. У першому аспекті - це почуття пошани до матері, прихильне ставлення до неї, що ґрунтується на визнанні її заслуг, достоїнств, високих позитивних та моральних якостей, авторитеті в сім'ї та суспільстві; у другому - це поведінка, яка робить неможливим завдання шкоди матері, а припускає чемне, чуйне, толерантне, небайдуже ставлення до неї з урахуванням її прав та інтересів, постійної уваги до її особи; у третьому - моральний обов'язок перед матір'ю, заснований на історично встановлених національних українських традиціях, який несе дитина з перших днів народження до самої смерті.

Визначивши змістове наповнення поняття «повага до матері» і трактуючи його як складне та інтегративне, вважаємо за доцільне здійснити структурний аналіз концепту «повага до матері», виокремлюючи основні його компоненти:

- когнітивний - передбачає знання про сутність поваги до матері, моральні норми та правила її дотримання; етичні правила, які характеризують шанобливе відношення до жінки-матері;

- емоційно-ціннісний - припускає наявність мотивів позитивного ставлення до матері: визнання достоїнств та заслуг жінки-матері, бажання допомогти, зробити добрі вчинки заради неї (альтруїстичні), урахування у стосунках її прав та інтересів;

- діяльнісний компонент - моральні вчинки, толерантне відношення, що ґрунтуються на принципі поваги до особистості (прояви добра, чуйності, толерантності, доброзичливості, чуйності, витримки та культури в спілкуванні), сталість звички поважного ставлення до матері.

Усі структурні компоненти «поваги до матері» органічно взаємопов'язані, взаємовпливають та взаємообумовлюють один одного. Взаємозв'язок, який наявний між компонентами, сприяє тому, що посилення

одного з них буде одночасно збагачувати інші. Саме тому лише розвиток системи компонентів дозволяє сформувати гуманні стосунки між дитиною та матір'ю.

Висновок. На основі викладених положень вітчизняної та зарубіжної філософської та психолого-педагогічної наук повага до матері постає феноменом індивідуальної моральної культури особистості, в основі якого закладені загальноприйняті моральні цінності, що проявляються в активно-діяльнісному ставленні до жінки-матері й ґрунтуються на визнанні людини як найвищої цінності. Подальшого розроблення потребують відповідні сучасним умовам методики та технології виховання поваги до матері в дітей молодшого шкільного віку.

1. Ахундова Ш. Д. Г. Уважение, его основа и типы / Шоля Джабир Ахундова // Вестник Томского государственного педагогического университета. - 2013. - №1. - С. 188 - 192.
2. Безрукова В. С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога). / Безрукова В. С. - Екатеринбург, 2000. - 937 с.
3. Darwall S. The Second Person Standpoint: Morality, Respect, and Accountability. / S. Darwall. - Harvard University Press, 2006. - 328 с.
4. Dillon R. S. Respect and Self-Respect / R. S. Dillon // Stanford Encyclopedia of Philosophy. - Routledge, London, 1998. - С. 178 - 181.
5. Этимологический словарь русского языка / [сост. Г. П. Цыганенко]. - Киев, 1989. - 511 с.
6. Малахов В. А. Етика. / Малахов В. А. - К.: Лебідь, 2001. - 384 с.
7. Новий тлумачний словник української мови в 3 т. / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. - К.: Аконіт, 2004. - Т.3. - 28 с.
8. Психологічна енциклопедія / [укл. О. М. Степанов]. - К.: Аконіт, 2006. - 424 с.
9. Семья. Социально-психологические и этические проблемы: справочник / [рук. авт. кол. В. И. Зацепин]. - К.: Политиздат Украины, 1989. - 255с.

Удалено: -

Удалено: . --

10. Словник української мови в 11 т. / [ред. І. К. Білодід]. - Київ: Наукова думка, 1975. - Т.6 - 631 с.
11. Соловьев В. С. Оправдание добра: Нравственная философия. / Владимир Сергеевич Соловьев. - М.: Алгоритм, 2012. - 656 с.
12. Соціологічна енциклопедія / [уклад. В. І. Астахова та ін.]. - Київ: Академвидав, 2008. - 455 с.
13. Третьяк О. П. Виховання в дітей ціннісного ставлення до людини як психолого-педагогічна проблема. / Ольга Петрівна Третьяк // Педагогіка і психологія. - 2013. - №1. - С. 67 - 73.
14. Третьяк О. П. Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі: дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Третьяк Ольга Петрівна. - К., 2014. - 185 с.
15. Хомяков М. Б. Толерантность и ее границы / Максим Борисович Хомяков // Национальный психологический журнал. - 2011. - №2. - С. 25 - 33.

1. Шевцова Ганна Геннадіївна
2. Аспірантка кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету, вчитель початкових класів Херсонського академічного ліцею імені О. В. Мішукова.
3. Адреса службова: м. Херсон, вул.40 років Жовтня, 27.
4. Домашня адреса: м. Херсон, вул. Ушакова, б. 12, кв. 40.
5. М.т. 0950850587; anna-shevцова2@rambler.ru